

تأثیرات زیانبار آثار گلخانه‌ای و تغییرات اقلیمی بر نقض حقوق بشر و راهکارهای مقابله با آن

حسن رمضانپور

دانش آموخته کارشناسی ارشد، رشته حقوق جزا و جرم‌شناسی، واحد مراغه، دانشگاه آزاد اسلامی، مراغه، ایران
sivil.bonab@gmail.com

چکیده

زمینه و هدف: یکی از مباحث محیط‌زیستی که موجب نگرانی جامعه بین‌المللی شده است، مساله تغییرات آب‌وهوایی است. افزایش تراکم گازهای گلخانه‌ای که ناشی از مداخله بشر در طبیعت است، به تدریج دمای کره زمین را افزایش داده است. عواقب وحشتناکی که تغییرات آب‌وهوایی به دنبال دارد، ضرورت اقدام برای مقابله با این پدیده را آشکار کرده است. از این رو، جامعه بین‌المللی کوشیده است از رهگذر تصویب کنوانسیون کلیات در زمینه تغییرات آب‌وهوایی، پروتکل کیوتو، برگزاری کنفرانس‌ها و نشست‌های متعدد در برابر تغییرات اقلیمی واکنش نشان دهد.

روش تحقیق: در این مقاله، تلاش شده است با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی در دوره زمانی ۲۰۱۱-۱۹۷۲، اقدام‌های حقوقی جامعه بین‌المللی در مورد موضوع تغییرات آب و هوایی، تشریح شود. بدین منظور، از اسناد حقوقی بین‌المللی مرتبط با محیط‌زیست به عنوان داده، استفاده شده است.

یافته‌ها: بررسی مطالعات مربوط به تغییرات اقلیمی نشان می‌دهد که مقررات بین‌المللی متعددی در زمینه پیشگیری از افزایش دمای زمین، آلودگی فسیلی و شیمیایی و فعالیتهای صنعتی، وضعیت زندگی را برای بقای نسل بشر دشوارتر کرده و روز به روز بر مسائل و مشکلات بشر افزوده می‌گردد.

نتیجه‌گیری: نتایج تحقیق حکایت از آن دارد که اگرچه تلاش‌های حقوقی جامعه بین‌المللی و نظامهای حقوقی داخلی در راستای مقابله با گرمایش جهانی درخور توجه و گسترده بوده است، اما گام‌های عملی و مؤثرتری به ویژه از سوی کشورهای توسعه‌یافته صنعتی باید در این زمینه صورت پذیرد. به نظر می‌رسد، همکاری کشورهای توسعه‌یافته صنعتی در زمینه تغییرات اقلیمی، در حل این بحران، نقش به‌سزایی ایفا می‌نماید.

کلید واژه‌ها: گازهای گلخانه‌ای، تغییرات اقلیمی، محیط زیست، حقوق بشر، مقابله

مقدمه

پدیده تغییر اقلیم در مبحث گرمایش زمین مبحثی ناآشنا برای طبیعت کره زمین نیست. اقلیم این سیاره همیشه در حال تغییر بوده و خواهد بود. اما آنچه این پدیده طبیعی پیچیده را پیچیده تر نموده، دخالت‌های بشر در چرخه زیستی می‌باشد. از هنگام انقلاب صنعتی فعالیت‌های بشری باعث تسریع وقوع تغییرات نامطلوب در اقلیم سیاره زمین شده است. اگرچه تغییرات اقلیمی اجتناب‌ناپذیر می‌باشد اما عوامل مختلفی در سرعت این پدیده تاثیر می‌گذارد.

با آغاز انقلاب صنعتی در اوایل قرن نوزدهم میلادی، نیاز بشر به انرژی و مصرف انواع سوخت‌های فسیلی باعث افزایش شدید موادی مانند دی‌اکسید کربن و بخار آب در اتمسفر زمین شده است. افزایش جمعیت کره زمین نیز که باعث تغییر کاربری زمین، تخریب جنگل‌ها، افزایش فعالیت‌های کشاورزی و دامداری و تولید ضایعات جامد و مایع شده است، خود تبعات مختلفی به همراه داشته است. این تغییرات همگی باعث شده است که شرایط اقلیمی و اتمسفر زمین نیز دستخوش دگرگونی‌هایی شود.

۱- پیشینه تحقیق

در زمینه گرمایش زمین از نظر حقوقی و تاثیرات آن بر محیط زیست، کتاب‌های بسیار اندکی به زبان فارسی تالیف یا ترجمه شده است ولی چندین مقاله تالیف شده که به برخی اشاره می‌شود:

حاج زاده (۱۳۹۹)، در مقاله «تحلیلی بر الزامات حقوقی مقابله با تغییرات اقلیمی از منظر معاهدات بین‌المللی و قوانین داخلی» بر این نظر است که آثار زیانبار تغییرات اقلیمی بر زندگی بشر اجتناب‌ناپذیر است ولی می‌توان با الزامات حقوقی از میزان آلودگی و افزایش گازهای گلخانه‌ای کاست. با تصویب مقررات الزامی اعم از بین‌المللی و داخلی، باید از کاربرد سوخت‌های فسیلی و شیمیایی کاست و انرژی پاک را جایگزین فعالیت‌های صنعتی و خانگی آلوده کننده نمود.

تقوی و طیبی (۱۳۹۵)، در فصلنامه مطالعات زیست محیطی با مقاله‌ای تحت عنوان «چالش‌های جهانی محیط زیست بین‌المللی؛ تغییرات آب و هوایی تهدیدی برای صلح و امنیت بین‌المللی»، به این نتیجه می‌رسند که تغییر در سبک زندگی انسانها و نیاز بشر برای رفع کاستی‌ها و نواقص خویش، منجر به استفاده بیش از حد از منابع طبیعی شده و با انهدام محیط زیست خویش، زمینه را برای افزایش گازهای گلخانه‌ای و در نتیجه افزایش حرارت زمین آماده کرده است و اگر تدابیری نیاندیشد، با مصایب و چالش‌های سختی مواجه خواهد شد.

نواری (۱۳۹۳)، در مقاله با عنوان «تأملی بر عملکرد جامعه بین‌المللی در برابر تغییرات آب‌وهوایی» در فصلنامه پژوهش‌های محیط زیست، به این نتیجه می‌رسد که اگرچه تلاش‌های حقوقی جامعه بین‌المللی در راستای مقابله با گرمایش جهانی درخور توجه و گسترده بوده است، اما گام‌های عملی و مؤثرتری به ویژه از سوی کشورهای توسعه یافته صنعتی باید در این زمینه صورت پذیرد. به نظر می‌رسد، همکاری کشورهای توسعه یافته صنعتی در زمینه تغییرات آب‌وهوایی، در حل این بحران، نقش به‌سزایی ایفا می‌نماید.

رنجبریان، ارغنده پور (۱۳۹۱)، در مجله حقوقی بین‌المللی با مقاله‌ای تحت عنوان «پدیده دولت‌های درحال غرق، چاره اندیشی‌های از نظرگاه حقوق بین‌الملل» به این نتیجه می‌رسند که افزایش میزان آب‌های اقیانوس‌ها و ذوب برف‌های قطبین شمال و جنوب، ناشی از عملکرد منفعت طلبانه برخی دولت‌ها در استقرار صنایع دود زا است و این وضعیت اسفناک ادامه خواهد یافت مگر این که دولت‌ها با تصویب قوانین بازدارنده و همت جهانی به مقابله با گرمایش زمین بروند. نویسندگان، استفاده از انرژی‌های پاک را راهکار مناسب فعلی می‌دانند.

حسینی (۱۳۹۱)، در فصلنامه علمی محیط زیست می‌نویسد که ریزگردها نتیجه غیرمستقیم افزایش دمای زمین بوده که باعث گردیده برخی نواحی دنیا دچار سیلاب‌های شدید گردد و نواحی دیگر با توسعه بیابان‌ها و خشکسالی‌ها و ایجاد پدیده ریزگردها

مواجه شوند که هزینه‌ها و خسارات هنگفتی ببار می‌آورد. گرمایش زمین نشان از آن دارد که بادهای گرم و طوفانی بیابانها را تحت سیطره خود گرفته و شن و ماسه و ذرات غبار را به سرزمین‌های دیگر می‌پراکند.

عتابی و همکاران (۱۳۸۶)، در مجله علوم و تکنولوژی محیط زیست با عنوان مقاله‌ای «بررسی تعهدات و مقررات کنوانسیون تغییرات آب و هوا و ارزیابی نحوه اجرای آن در مقررات جمهوری اسلامی ایران، به این نتیجه می‌رسد که مسئولیت مشترک جامعه جهانی ایجاب می‌کند که همه دولت‌ها با مقید شدن به تعهدات بین‌المللی به صورت متحد درصدد مقابله با گرمایش زمین و کاهش آثار خطرناک آن همکاری کنند. در این زمینه، مقررات حقوق بین‌الملل به صورت بدوی تدوین و تصویب شده است ولی هنوز نیازمند ضمانت اجرای قوی برای برخورد با دولت‌ها خاطی هستیم.

۲- تغییرات اقلیمی

آب‌وهوا بیشتر توسط انرژی تابشی خورشید اداره می‌شود. تغییر این آب‌وهوا با مساله وجود گازهای گلخانه‌ای در هواسپهر گره خورده است. (عتابی و همکاران، ۱۳۸۶: ۷۸) بخش اعظم آب‌وهوای زمین به دلیل وجود گازهای گلخانه‌ای که به‌طور طبیعی در هواسپهر واقع شده‌اند و به‌طور خاص شامل بخار آب، دی‌اکسید کربن، متان، کلرو فلئوئور کربن‌ها، مونواکسید نیتروژن و ازن جو پایین می‌باشند، تعیین می‌شود. با آغاز انقلاب صنعتی و به‌دنبال آن افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از احتراق سوخت‌های فسیلی، زغال سنگ، نفت، گاز و بنزین، در کنار تشدید فعالیت‌های کشاورزی و جنگل‌زدایی و تغییر کاربری زمین، اثر گازهای گلخانه‌ای را که برای حیات بشر بر روی کره زمین ضروری و حیاتی قلمداد می‌شود، مختل کرده است. افزایش تراکم گازهای گلخانه‌ای در هواسپهر ناشی از مداخله بشر در طبیعت، رفته‌رفته موجب حبس شدن بیشتر گرما و افزایش دمای سطح زمین می‌شود. برای مثال، تراکم دی‌اکسید کربن از زمان پیش از صنعتی‌شدن در سال ۱۷۵۰ تاکنون بیش از یک‌سوم افزایش یافته است. (روبینسون، ۱۳۸۸: ۷۵)

آثار زیان بار تغییرات آب‌وهوا، به‌عنوان تغییرات در محیط زیستی زندگی گیاهی و جانوری، پیامدهای نامناسبی برای ترکیب، قابلیت انعطاف، بازدهی اکوسیستم‌های طبیعی، عملکرد سیستم‌های اجتماعی و اقتصادی یا سلامت بشری دارد. پیامدهای ناشی از تغییر اقلیم را می‌توان به آسیب‌های مستقیم و آسیب‌های غیرمستقیم (اقتصادی) طبقه‌بندی کرد. در حوزه آسیب‌های مستقیم، روند افزایش دما به افزایش سطح آب دریاها بر اثر ذوب‌شدن یخچال‌ها منجر می‌شود. این مساله به افزایش سطح آب اقیانوس‌ها به ۲۰ سانتی‌متر تا سال ۲۰۳۰ و ۶۵ سانتی‌متر تا آخر قرن بعدی منجر می‌شود. افزایش سطح آب دریاها جهان به اندازه حدود ۵۰ سانتی‌متر، مناطق ساحلی را که محل اقامت بخش عمده‌ای از جمعیت جهان است، نابود می‌کند. مناطق عظیمی از کشورهای پرجمعیت، همانند بنگلادش یا اندونزی، غیر قابل سکونت خواهند شد و براساس یک برآورد، ممکن است حدود پنج میلیون کیلومتر مربع تا سال ۲۰۷۵ مورد تهدید قرار گیرد که دربرگیرنده ۳ درصد حجم خشکی‌های جهان و محل اقامت میلیون‌ها انسان است. (مشهدی، رستگار، ۱۳۹۷: ۱۳۸)

برای نخستین بار، بازمینی اطلاعات ناشی از قطب جنوب و هاوایی، امکان تحقیق عمیق در رابطه با تراکم گازهای گلخانه‌ای در هواسپهر را فراهم کرد و در دهه بعدی، جامعه علمی اطلاعات کافی برای آغاز مذاکره بین‌المللی در سطح سیاسی درباره گرمایش جهان را گردآوری کرد. گرمایش جهانی در کنفرانس ۱۹۷۲ استکهلم، همچنین نخستین کنفرانس جهانی تغییرات آب‌وهوایی که در سال ۱۹۷۹ برگزار شد، موضوع مذاکره قرار گرفت و برنامه جهانی آب‌وهوا مبنایی را برای تحقیق‌های گسترده و همکاری علمی از طریق کارگروه‌ها و کنفرانس‌ها فراهم کرد. در اکتبر ۱۹۸۵، کنفرانس مهم دیگری در زمینه آب‌وهوا توسط سازمان هواشناسی جهانی و برنامه محیط‌زیست ملل متحد در ویلاش اتریش برگزار شد. (عتابی و سایرین، ۱۳۹۵: ۲۳-۲۱)

دانشمندان ۲۹ کشور توافق کردند که به اثر افزایش گازهای گلخانه‌ای دمای کره زمین در پنج سال آینده به گونه‌ای محسوس افزایش خواهد یافت. (امیرارجمند، ۱۳۷۳: ۷۴) و برای نخستین بار در تاریخ، یک وفاق علمی بر سر تغییرات آب‌وهوا ناشی از فعالیت‌های بشری ایجاد شد. دانشمندان در ویلاش تأکید کردند که اگر روند فعلی ادامه یابد، یک افزایش میانگین دمایی بالاتر از هر دوره‌ای در تاریخ بشر می‌تواند در نیمه اول قرن بیست‌ویکم روی دهد. دومین کنفرانس جهانی تغییرات آب‌وهوا در جولای ۱۹۸۸ در تورنتو برگزار شد و از دولت‌ها خواسته شد که انتشار گاز دی‌اکسید کربن خود را تا سال ۲۰۰۵، تا ۲۰ درصد نسبت به سطح این گاز در سال ۱۹۸۸ کاهش دهند. کنفرانس‌های دیگری از جمله اتاوا، تاتا، لاهه، کنفرانس وزارتی نوردیک، پیمان قاهره و کنفرانس برگن در سال‌های ۱۹۸۹ و ۱۹۹۰، تشکیل شد (سلطانیه و احدی، ۱۳۸۳: ۱۰۹) و بر لزوم تثبیت انتشار گازهای گلخانه‌ای تأکید کردند. مقارن با این پس‌زمینه، سازمان‌های بین‌المللی و نهادهای تحقیقاتی در برنامه جهانی آب‌وهوا و برنامه جهانی تحقیقات آب و هوایی، سازمان هواشناسی جهانی، برنامه محیط‌زیست ملل متحد و دولت‌ها در طول دهه ۱۹۸۰ میلادی به این نتیجه رسیدند که نهادینه‌سازی بیشتری برای افزایش تأثیر و کارایی مساله تغییرات آب‌وهوایی لازم است. گزارش برانتلند در سال ۱۹۸۷ نیز مداخله بشر در تغییرات آب‌وهوا را به‌عنوان یک خطر عمده محیط‌زیستی شناسایی کرد و از دولت‌ها خواست برای رسیدگی به این مشکل با یکدیگر همکاری کنند.

در سال ۱۹۸۸، برنامه محیط‌زیست ملل متحد و سازمان هواشناسی جهانی هیئت (کمیته) بین‌الدولی تغییرات آب‌وهوایی را تأسیس کردند و نخستین جلسه جامع این هیئت در نوامبر ۱۹۸۸ برگزار شد. تاکنون ۴ گزارش و یک گزارش تکمیلی توسط این هیئت ارائه شده است. مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۷، به موجب قطعنامه ۴۲/۱۴۸ از برنامه محیط‌زیست ملل متحد در راستای انجام تحقیقات تغییرات آب‌وهوا حمایت کرده بود. در سال ۱۹۸۸، مالت پیشنهاد کرد که سیستم آب‌وهوا به‌عنوان «میراث مشترک بشریت» تلقی شود و متعاقب آن مجمع عمومی ملل متحد به موجب قطعنامه ۴۳/۵۳ به این نتیجه رسید که تغییر آب‌وهوا نگرانی مشترک بشریت است. در سال ۱۹۹۷ طی کنفرانس‌های مختلف، کنوانسیون کیوتو به تصویب رسید. (نوری، ۱۳۹۳: ۳۳)

۳- تعریف تغییرات اقلیمی

کنوانسیون ساختاری سازمان ملل متحد راجع به تغییرات اقلیمی، تغییرات اقلیمی را این‌گونه تعریف کرده است: «تغییر اقلیمی تغییری در اقلیم است که به طور مستقیم و غیر مستقیم با فعالیت‌انسانی مرتبط بوده به گونه‌ای که ترکیب اتمسفر کره زمین را تغییر دهد و این تغییر با تغییر طبیعی اقلیمی در دوره زمانی مشابه تفاوت چشمگیر داشته باشد.»

تعریف هیات بین‌دولتی تغییرات اقلیمی از تغییرات اقلیمی با تعریف کنوانسیون ساختاری سازمان ملل متحد راجع به تغییرات اقلیمی متفاوت است و بیان می‌دارد: «هرگونه تغییر در وضعیت اقلیم، که (مثلاً با استفاده از تست‌های آماری) از طریق تغییرات میانگین و/یا در تغییرپذیری ویژگی‌های آن قابل شناسایی باشد و در یک دوره زمانی طولانی، معمولاً چند دهه یا بیشتر، ادامه داشته باشد. این مفهوم به هر تغییری در طول زمان اشاره می‌کند، خواه در اثر فعل و انفعالات طبیعی یا در اثر فعالیت‌های انسانی باشد.»

به نظر می‌رسد تعریف هیات بین‌دولتی تغییرات اقلیمی، از جامعیت بیشتری برخوردار باشد. زیرا طبق این تعریف هرگونه تغییری در اتمسفر زمین تغییرات اقلیمی محسوب می‌گردد و عوامل طبیعی یا فعل و انفعالات طبیعی درون اتمسفر زمین نیز علاوه بر عوامل انسانی به عنوان منشأ تغییرات اقلیمی در نظر گرفته شده است. در حالی که کنوانسیون ساختاری سازمان ملل متحد راجع به تغییرات اقلیمی، عامل انسانی را مورد توجه خاص قرار داده و به فعل و انفعالات طبیعی اشاره‌ای ننموده است. راه‌حل‌های ارائه شده نیز در خصوص فعالیت‌ها و مداخلات انسانی و جلوگیری از پیامدهای آن می‌باشد زیرا توجه به فعالیت انسانی است که می‌تواند در سیاست‌گذاری و اتخاذ تصمیمات لازم‌الاجرا برای اعضا به منظور جلوگیری از عوامل مخرب و تاثیرگذار بر تغییرات اقلیمی کمک نماید. هیات بین‌دولتی تغییرات اقلیمی عنصر زمان را مورد اشاره قرار داده که در موضوع تغییرات اقلیمی این عنصر دارای اهمیت

است. تغییرات ناپایدار و زودگذر در این تعریف گنجانده نمی‌شود زیرا آثار نامطلوب ماندگار بر جای نمی‌گذارد و از چنان اهمیتی برخوردار نیستند تا مورد توجه جامعه جهانی قرار بگیرد و بیشتر به تغییرات پایدار و دارای آثار نامطلوب پرداخته می‌شود که جدا از تغییرات اقلیمی در دوره‌های زمانی مختلف پدید می‌آید.

اگرچه تغییرات اقلیمی و شرایط اتمسفری در دوره‌های کوتاه مدت و در سطح محدوده‌ای خاص یا منطقه می‌تواند در نهایت کل کره زمین را متأثر سازد و باید مورد توجه قرار بگیرد، اما تغییرات پایدار است که به عنوان تغییرات اقلیمی مطرح می‌باشند. این تغییرات در یک دوره زمانی مشخص و نسبتاً طولانی به وقوع می‌پیوندد و مناطق وسیع یا کل کره زمین را متأثر می‌سازند. از این رو در موضوع تغییرات نامطلوب اقلیمی باید موارد زیر مورد توجه قرار گیرد.

۴- دلایل اصلی تغییرات اقلیمی و اثرات آن بر محیط زیست انسان

طی دوره‌های زمانی بلند مدت، خارج از دوره زمانی که انسان بتواند تاثیر واقعی بر اقلیم جهانی بگذارد، (مثلاً پیش از انقلاب صنعتی)، داده‌ها و اطلاعات به دست آمده از بررسی حلقه‌های درختان، هسته رسوبات دریایی و گرده‌های گل‌ها برای تخمین میزان تغییرات اقلیمی مورد استفاده قرار می‌گرفته است. منابع و شواهد جدید اطلاعات، هسته یخ‌های قطبی است که توسط گروه‌های بین‌المللی دانشمندان که در قطب جنوب و نقطه مقابل آن، در گرینلند یخ را کیلومترها سوراخ کرده‌اند به دست آمده است. نتایج می‌تواند برای نتیجه‌گیری درباره ترکیب اتمسفری و اقلیمی تا ۴۰۰,۰۰۰ سال پیش مورد استفاده قرار گیرد. این اطلاعات نشان می‌دهد میزان تغییرپذیری طبیعی اقلیم بیش از چند درجه سانتی‌گراد است. بارش‌ها نیز به طور وسیعی تغییر کرده‌اند. مثلاً شواهدی وجود دارد که نشان می‌دهد خشکسالی‌های شدید در مرکز ایالات متحده در قرون ۱۰ تا ۱۴ بسیار رایج‌تر از اکنون بوده است.

دلایل تغییرات اقلیمی شامل عوامل طبیعی و عوامل ناشی از فعالیت انسان می‌باشد. اقلیم در دوره‌های زمانی، از فصل‌ها گرفته تا طول عمر زمین، به طور مستمر در حال تغییر بوده است. تغییرات اقلیمی طبیعی ممکن است در دوره زمانی کوتاه اثر تغییرات سریع در نیروهای تابشی رخ دهد. مثلاً ورود مقادیر زیاد دی‌اکسید گوگرد و ذرات ریز در استراتوسفر در اثر فوران آتشفشان‌های بزرگ می‌تواند متوسط دمای زمین را مدتی کاهش دهد. هم‌چنین تغییر پذیری اقلیم می‌تواند از فرایندهایی که درون سیستم اقلیمی صورت می‌گیرد ناشی شود. بهترین مثال برای آن گرمایش سریع دوره‌ای در اقیانوس آرام شرقی به نام «ال نینو» است. هر یک از این فرایندهای مختلف، تغییرات اقلیمی با آثار خاص خود ایجاد می‌کند. مثلاً پدیده ال نینو معمولاً در سواحل اکوادور، پرو و کالیفرنیا، طوفان‌های بارانی سنگین و در اندونزی و شمال شرق برزیل خشکسالی به همراه دارد. (بهزادی، اطلاعات، ۱۹:۱۴۰۰)

هرچند تغییرات اقلیمی اجتناب‌ناپذیر می‌نماید اما عوامل مختلفی در سرعت بخشیدن به این پدیده تأثیر می‌گذارند که مهم‌ترین آنها عبارتند از انتشار روزافزون گازهای گلخانه‌ای^۱، تولید هواریزه‌ها^۲، تغییر در ضریب انعکاس زمین و آلودگی حرارتی.

۵- گازهای گلخانه‌ای

پدیده «اثر گلخانه‌ای»^۳ یکی از فرایندهای طبیعی می‌باشد که بر اثر آن ادامه حیات در کره زمین امکان‌پذیر گردیده است. این فرایند از این جهت اثر گلخانه‌ای نامیده شده است که بر اساس اصل فیزیکی یکسان و مشابهی با آنچه در یک گلخانه شیشه‌ای رخ می‌دهد، عمل می‌نماید. در یک گلخانه شیشه‌ای حفاظ شیشه‌ای اجازه ورود نور خورشید را به گلخانه می‌دهد و سپس انرژی گرمایی آن را داخل گلخانه نگه می‌دارد. در طبیعت نیز این فرایند به دلیل وجود گازهای گلخانه‌ای ناشی از واکنش‌های طبیعی رخ می‌دهد.

۱. Greenhouse Gases.
 ۲. Aerosols.
 ۳. The Greenhouse Effect

اثر گلخانه‌ای نقش کلیدی در تنظیم دمای زمین دارد. برای تشریح اثر گلخانه‌ای باید عوامل مختلفی مانند تعادل انرژی بین زمین و فضا، غلظت گازهای گلخانه‌ای در اتمسفر، تغییرات مقدار گازهای گلخانه‌ای و اثرات این گازها مورد بررسی قرار گیرند. مهم‌ترین گازهای گلخانه‌ای در اتمسفر زمین شامل دی‌اکسید کربن (CO_2)، متان (CH_4)، اکسید نیتروژن (N_2O)، بخار آب (H_2O)، ازن (O_3)، و کلروفلوروکربن‌ها (CFCs) می‌باشند. گرچه منبع اصلی آب به شکل گازی، تبخیر از اقیانوس‌هاست، اما گازهای N_2O ، CH_4 و H_2O در بسیاری از فرایندهای بیولوژیکی هم تولید و هم مصرف می‌شوند. ازن در اتمسفر توسط واکنش‌هایی که با نور خورشید آغاز می‌شوند، ایجاد می‌گردد. کلروفلوروکربن‌ها، ترکیبات مصنوعی هستند که توسط انسان تولید و در اتمسفر منتشر می‌شوند. به علاوه، هگزا فلوراید گوگرد (SF_6)، و گازهای پرفلوروکربن مانند تترا فلوراید کربن (CF_4)، گازهای گلخانه‌ای بسیار قوی و تقریباً ساکن و با طول عمر اتمسفری بیش از ۱۰۰۰ سال می‌باشند.

تعادل انرژی بین زمین و فضا یعنی تابش‌های خورشیدی پس از عبور از فضا به اتمسفر زمین رسیده و قسمت اعظم آن توسط زمین جذب می‌شود. جذب این انرژی توسط زمین باعث گرم شدن کره زمین خواهد شد که این امر خود باعث تابش امواجی از طرف زمین به فضا می‌شود. طبق قوانین فیزیکی، طول موج تابش‌های تولید شده از زمین با پرتوهای رسیده به سطح زمین متفاوت است. یعنی مثلاً وقتی زمین تابش‌های مرئی را دریافت می‌کند، هنگام تابش خود پرتوهای گوناگونی تولید می‌کند که طول موج آنها با طول موج پرتوهای مرئی متفاوت است. زمین پس از گرم شدن، تابش‌های مادون قرمز به اتمسفر بازتابش می‌کند. قسمتی از این تابش‌های مادون قرمز از اتمسفر عبور کرده و قسمتی دیگر توسط گازهای گلخانه‌ای موجود در اتمسفر جذب شده و مجدداً توسط همین گازها به سطح زمین بازتابیده می‌شود. در حقیقت گازهای گلخانه‌ای که نسبت به نور مرئی شفاف بودند با تغییر طول موج پرتوها، به صورت نیمه شفاف عمل کرده و تمام تابش‌های مادون قرمز بازتابیده از سطح زمین را از خود عبور نداده و مجدداً مقداری از آنها را به زمین بر می‌گردانند. در مجموع گازهای گلخانه‌ای باعث باقی ماندن کسری از انرژی خورشیدی رسیده به زمین در داخل اتمسفر می‌شوند. این تعادل در نقل و انتقال انرژی باعث ثابت ماندن دمای کره زمین در حد مناسبی می‌شود. به طوری که اگر اثر گلخانه‌ای در اتمسفر زمین وجود نداشت دمای کره زمین به طور متوسط ۳۳ درجه سانتی‌گراد نسبت به حال کمتر می‌شد. چنین کاهش دمایی باعث آن می‌شد که زمین مانند عصر یخبندان غیرقابل سکونت باشد. از طرف دیگر اگر موجودی گازهای گلخانه‌ای به نحوی در داخل اتمسفر زیادتر از حد متعارف شود، تعادل انرژی زمین به هم خورده و باعث باقی ماندن انرژی بیشتری در داخل اتمسفر زمین می‌شود. (سلطانیه، ۱۳۸۳: ۱۱) این امر گرم شدن زمین را به دنبال دارد. افزایش غلظت گازهای گلخانه‌ای به ویژه پس از انقلاب صنعتی منجر شده میزان تراکم از مرز پایداری بگذرد که این امر، سبب گرم شدن زمین و بروز سایر تغییرات در اقلیم می‌گردد.

اتمسفر طبیعی حاوی بسیاری از گازهای گلخانه‌ای است که غلظت اتمسفری آنها از طریق مجموع واکنش‌های ژئوفیزیکی، بیولوژیکی و شیمیایی که آنها را تولید یا نابود می‌کنند تعیین می‌شود. اما فعالیت‌های انسان و آلودگی‌های ناشی از این فعالیت‌ها، مقدار گازهای مذکور را به طور غیر طبیعی افزایش می‌دهد. در نتیجه گرمای ناشی از تابش اشعه خورشید در اتمسفر زمین محبوس می‌شود و دمای کره زمین را بالا می‌برد.

بر اساس چهارمین گزارش ارزیابی هیات بین دولتی تغییرات اقلیمی که در سال ۲۰۰۷ منتشر شد، چندین گروه از شواهد اثبات می‌کنند که افزایش گازهای گلخانه‌ای پس از انقلاب صنعتی، ریشه در مکانیسم‌های طبیعی ندارد. به عبارت دیگر این، تغییرات اقلیمی ناشی از مداخله انسانی است و افزایش چشمگیر این گازهای گلخانه‌ای قوی در نتیجه فعالیت انسانی است. انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از فعالیت‌های انسان از پیش از انقلاب صنعتی افزایش یافته است؛ به طوری که بین سال ۱۹۷۰ و سال ۲۰۰۴ با یک افزایش ۷۰٪ روبرو بوده است.

تغییر استفاده از زمین،^۱ جنگل زدایی،^۲ گسترش بی رویه شهرها، به کارگیری زمین‌های وسیع برای اهداف کشاورزی^۳ و انتشار گازهای حاصل از فعالیت‌های صنعتی از مهم‌ترین عوامل انسانی تولید گازهای گلخانه‌ای و گرمایش جهانی می‌باشند. به علاوه بین سال‌های ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۷، تغییر عواملی نظیر افزایش درآمد سرانه (تا ۷۷ درصد) و رشد جمعیت (تا ۶۹ درصد)، منجر به افزایش انتشار گازهای گلخانه‌ای شده است. این عوامل تا حد کمی توسط افزایش بازده و کاهش غلظت کربن تولید و مصرف، خنثی شده‌اند. اما گرایش جهان هنوز به سمت افزایش شدید انتشار گازهای گلخانه‌ای ناشی از فعالیت‌های انسان و دخالت انسان در طبیعت است.

گزارش ویژه هیات بین دولتی تغییرات اقلیمی درباره سناریوهای انتشار پیش‌بینی می‌کند اگر سوخت‌های فسیلی تا سال ۲۰۳۰ و پس از آن جایگاه غالب خود را در میان انرژی‌های جهان حفظ کنند، یک افزایش ۲۵ تا ۹۰ درصدی در انتشار جهانی گازهای گلخانه‌ای بین سال‌های ۲۰۰۰ و ۲۰۳۰ وجود خواهد داشت.

گزارش توقف انتشار ۲۰۱۲ که با همکاری برنامه محیط زیست ملل متحد (UNEP) و بنیاد اقلیم اروپا^۴ تهیه شده است، بیان می‌کند که اگرچه گزارش‌های ارزیابی قبلی تاکید داشتند که میانگین اشاعه گازهای گلخانه‌ای تا ۲۰۲۰ به میزان ۴۴ گیگا تن یا کمتر خواهد بود، در حال حاضر میزان انتشار گازهای گلخانه‌ای در جهان ۱۴ درصد بیشتر از مقداری است که برای سال ۲۰۲۰ پیش‌بینی می‌شد. غلظت گازهای گلخانه‌ای مانند دی اکسید کربن در اتمسفر کره زمین نه تنها کاهش نداشته، بلکه از سال ۲۰۰۰ تا میزان ۲۰ درصد افزایش یافته است و در صورتی که اقدام فوری از جانب کشورها در زمینه کاهش تولید گازهای گلخانه‌ای صورت نگیرد، انتظار می‌رود میزان اشاعه این گازها تا ۵۸ گیگا تن طی ۸ سال برسد.

۶- آثار زیان بار گرم شدن زمین

بیشتر بلایای طبیعی مانند زلزله، سیل، سونامی، فوران آتشفشان، توفان و رانش زمین در گروه بلایای طبیعی ناگهانی یا فوری قرار می‌گیرند. این بلایا بسیار سریع و بدون هیچ و یا با اندک نشان و آگاهی قبلی به وقوع می‌پیوندند. این بلایا دارای اثرات مستقیم هستند و علاوه بر آثار بلند مدت بر زندگی اجتماعی و اقتصادی، اثرات بلافاصلی را نیز مانند مرگ و میر افراد و تخریب محیط زیست از خود بر جای می‌گذارند. بلایای طبیعی ناگهانی مرکز و سیر مشخصی دارند. یعنی مرکز و نقطه شروع حادثه مشخص است. به علاوه می‌توان تعیین نمود که این گونه بلایا در زمان وقوع چه نواحی را تحت تاثیر قرار داده‌اند.

در مقابل بلایای طبیعی ناگهانی، بلایای طبیعی تدریجی و پایدار وجود دارد؛ مانند خشکسالی، بیابان‌زایی و بیماری‌های مسری. بررسی ماهیت و اثرات این بلایا مشکل است. زیرا به آرامی به وقوع می‌پیوندند و ممکن است ماه‌ها، سال‌ها و حتی دهه‌ها استمرار داشته باشند. بلایای طبیعی ناگهانی دارای اثرات بلند مدت و غیرمستقیم هستند. اثرات آنها در طول زمان گسترش می‌یابند و با گذشت زمان عمیق‌تر و وسیع‌تر می‌شوند. بخش وسیعی از جامعه را در بر می‌گیرند و در مقایسه با بلایای ناگهانی ناحیه جغرافیایی گسترده‌ای را تحت تاثیر قرار می‌دهند. مثلاً خشکسالی سال ۱۹۹۷ به تنهایی بسیاری از کشورهای اروپا و حتی چین، ویتنام و پرو را تحت تاثیر قرار داد. بنابراین بلایای طبیعی تدریجی نیاز به تلاش‌های بسیار در زمینه پیشگیری و مدیریت دارند. قائم مقام کمیسر عالی حقوق بشر می‌گوید: «تغییرات اقلیمی می‌تواند هم تاثیر مستقیم و هم غیر مستقیم بر بر زندگی بشر داشته باشد. این تاثیر

۱. Land Use Change.

۲. Deforestation.

۳. Land Clearing for Agricultural Purposes.

۴. European Climate Foundation.

تغییرات اقلیمی ممکن است فوری باشد مانند شرایط آب و هوایی (سرما و گرما) شدید ناشی از تغییرات اقلیمی؛ یا ممکن است به صورت تدریجی ظاهر شود مانند تأثیرات منفی بر سلامت، کاهش دسترسی به آب آشامیدنی و افزایش بیماری‌ها.^۱ مرکز همکاری با سازمان بهداشت جهانی برای تحقیق بر اپیدمیولوژی بلایا^۱ که با حمایت اولیه سازمان بهداشت جهانی و دولت بلژیک برای کمک به اهداف بشردوستانه در سطح ملی و بین‌المللی ایجاد شد، از سال ۱۹۸۸ یک پایگاه اطلاعاتی حوادث غیر مترقبه (EM-DAT)^۲ تاسیس نموده است. EM-DAT در طبقه بندی بلایای طبیعی، بلایای زیر را در گروه بلایای مرتبط با تغییرات اقلیمی قرار می‌دهد:

- دمای بی‌نهایت، که شامل امواج گرم، امواج سرد و شرایط زمستانی بسیار سخت می‌باشد، خشکسالی،
- طوفان‌های آتشین، (آتش سوزی‌هایی که به سرعت حرکت می‌کند و غیرقابل کنترل است، شامل آتش سوزی جنگل‌ها و آتش سوزی زمین‌ها و مزارع). (انصاریان، ۱۳۹۹: ۲۰۴)

بر اساس آمار این مرکز مطالعاتی در سال ۲۰۰۸، حوادثی چون زمین لرزه، و طوفان مهم‌ترین بلایای طبیعی از نظر خسارت مالی بوده‌اند، اما بلایایی که در مجموع بیشترین خسارت مالی را وارد آورده‌اند، بلایای مرتبط با تغییرات اقلیمی بوده است. دبیرکل سازمان ملل متحد در پیام روز جهانی اسکان بشر در ۳ اکتبر ۲۰۱۱ هشدار داد افزایش سطح آب دریاها یکی از عمده‌ترین تأثیرات تغییرات اقلیمی و اضطراری‌ترین نگرانی است. زیرا شصت میلیون انسان هم اکنون در جاهایی به سر می‌برند که یک متر از سطح دریا فاصله دارد. تا پایان قرن این تعداد به ۱۳۰ میلیون افزایش خواهد یافت. بیشتر شهرهای ساحلی مانند قاهره، نیویورک، کراچی، کلکته، بلم، نیو اورلئان، شانگهای، توکیو، لاگوس، میامی و آمستردام با تهدید امواج طوفان‌ها مواجه می‌باشند. این موضوع مدت‌هاست موجب نگرانی کشورهای شده است که از مجموعه جزایری تشکیل یافته‌اند و گرم شدن زمین را موجب زیر آب رفتن آن جزایر می‌دانند. در کشور مالدیو که میانگین ارتفاع حدود هفت متر است، روند گرم شدن زمین و بالا آمدن سطح آب دریاها آزاد باعث شده تا بخش زیادی از زمین‌های این کشور به زیر آب رفته و غیرقابل سکونت شود. در سال ۲۰۱۰ رئیس‌جمهور مالدیو و کابینه‌اش برای این که نشان دهند کشورشان با خطری بسیار جدی روبرو است، لباس غواصی پوشیدند و یکی از جلسات خود را در محل یکی از جزایر غرق شده مالدیو در زیر آب تشکیل دادند.

مدل‌های آب و هوایی پیش‌بینی می‌کنند که تا سال ۲۱۰۰ دمای کره زمین ۱ تا ۳/۵ درجه سانتی‌گراد افزایش خواهد یافت. این پیش‌بینی بیان‌کننده این مطلب است که تغییرات اقلیمی در طول قرن حاضر و قرن آینده بیشتر از تغییرات آن در طول صد قرن پیش خواهد بود.

۷- رابطه حقوق بشر با تغییرات اقلیمی و گرمایش زمین

پیوند حقوق بشر و محیط زیست در چارچوب حقوق بین‌الملل بشر و حقوق بین‌الملل محیط زیست مصداقی روشن از پیوند و ارتباط شاخه‌های مختلف حقوق بین‌المللی است. (حبیبی مجنده، ۱۳۸۲: ۱۴۵) بر اساس مقدمه اعلامیه جهانی حقوق بشر، «شناسایی حیثیت ذاتی کلیه اعضای خانواده بشری و حقوق یکسان و انتقال ناپذیر آنان اساس آزادی، عدالت و صلح را در جهان تشکیل می‌دهد.» از سوی دیگر، اعلامیه کنفرانس سازمان ملل متحد راجع به محیط زیست (اعلامیه استکهلم)، نخستین سند بین‌المللی است که خیلی صریح رابطه بین حق فردی انسان و کیفیت محیط زیست را مورد شناسایی قرار می‌دهد: «انسان از حقوقی بنیادین

۱. WHO Collaborating Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED).

۲. Emergency Events Database (EM-DAT).

برای داشتن آزادی، برابری و شرایط مناسب زندگی در محیطی که به او اجازه زندگی با حیثیت و سعادت‌مندانانه را بدهد، برخوردار است. (منصورخانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۳۱۱)

همان‌طور که ملاحظه می‌شود اعلامیه استکهلم که جزء قواعد و مقررات مربوط به حقوق محیط زیست است، بین حقوق بشر و حفاظت از محیط زیست رابطه قطعی برقرار می‌کند، به عبارت دیگر می‌توان گفت که نقطه تلاقی بین حقوق بین‌الملل، حقوق بین‌الملل محیط زیست و حقوق بشر، حق بر محیط زیست است. (فیروزی، ۱۳۸۴: ۳۶)

هم‌اکنون طیف وسیعی از حقوق بشر شناسایی شده به صورت جهانی، مانند حق نسبت به غذا، حق نسبت به مسکن کافی، و حق نسبت به آب و در واقع حق نسبت به حیات در معرض تهدید مستقیم ناشی از تغییرات اقلیمی می‌باشند. بنابراین حقوق بشریت از حفاظت از محیط زیست، که مسئله مقابله با تغییرات اقلیمی نیز بخشی از آن می‌باشد، غیر قابل تفکیک است. به همین جهت امروزه محیط زیست در چارچوب مسائل مربوط به حقوق بشر مورد بحث و بررسی قرار می‌گیرد.

تأثیرات نامطلوب تغییرات اقلیمی پیامدهای زیست محیطی و آثاری سوء بر حیات بشر دارد. افزایش دمای زمین مدت‌هاست که در حال نقض حقوق انسان‌هاست و مادامی که گازهای گلخانه‌ای منتشر شده از سوی کشورهای صنعتی، حقوق اولیه میلیون‌ها انسان را از حیات، امنیت، غذا، سلامت و سرپناه محروم می‌سازند، چنین نقضی ادامه دارد. رویکرد حقوق بشری نسبت به مسئله زیست محیطی مانند تغییرات اقلیمی در جهت ارتقای اجرا و حمایت از حقوق بشر می‌باشد. این رویکرد به دنبال وارد کردن استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر در مذاکرات، اسناد و سیاست‌ها و فرایندهایی است که به مسائل زیست محیطی می‌پردازند. این رویکرد بر حق برخورداری از محیط زیست سالم برای همه تأکید دارد. حقوق بین‌الملل محیط زیست و حقوق بشر هم اکنون رابطه نزدیکی با یکدیگر پیدا کرده‌اند. قواعد حقوقی مدرن بر این نکته تأکید دارند که یکی از حقوق اساسی بشر عبارت از حق زیست در محیطی سالم و پاکیزه است. یک محیط آلوده سبب نقض اساسی حقوق بشر می‌شود. (همت زاده، ۱۴۰۱: ۶۰-۵۹)

طبیعت رو به پیشرفت مسائل حقوقی محیط زیست اقتضا می‌کند که حفاظت از محیط زیست برای انسان امروز و نسل‌های آینده، مورد توجه جدی همگان قرار گیرد؛ اما این که چگونه این امر تحقق می‌یابد، سوالی است که پاسخ به آن را شاید بتوان در رابطه محیط زیست و حقوق بشر جستجو کرد؛ چرا که روند فعلی حقوقی علاوه بر آگاهی گسترده در باره نیاز به حفاظت و نگهداری محیط زیست و نیز ترغیب و حمایت از حقوق بشر، نمایان‌گر ارتباط نزدیک این دو و اهمیت آن‌ها در قرن ۲۱ می‌باشد. (پارسا، ۱۳۷۷: ۱۳۱)

رئیس کمیته حقوق بشر فرانسه در این باره می‌گوید: «حقوقی که اکولوژیست‌ها سعی دارند از آن محافظت کنند، جزئی جدا نشدنی از حقوق بشر است.» (وکیل، ۱۳۹۲: ۲۶۸-۳۶۷) پیش طرح سومین میثاق بین‌المللی حقوق همبستگی (۱۹۸۲)، دارا بودن حق بر محیط زیست را یکی از اشکال حرمت و حیثیت انسانی تلقی کرده که مکمل حقوق بشر برای نسل حاضر و شرط تحقق آن برای نسل‌های آینده است. (ماده ۱۵)

اعلامیه کنفرانس ملل متحد راجع به محیط زیست و توسعه نیز به دو مسئله تخریب روبه فزونی محیط زیست و در نتیجه ضرورت حفاظت از حیات موجود؛ و برقراری تعادل میان دو نیاز اساسی بشر، یعنی پیشرفت اقتصادی و حفاظت از محیط زیست، می‌پردازد. کمیسیون اقتصادی سازمان ملل برای اروپا^۱ در سال ۱۹۹۶ تفسیر خود از رابطه حقوق بشر و محیط زیست را ارائه نمود. در این تفسیر حق به محیط زیست به عنوان یک روش و روند و نه به خودی خود یک هدف معرفی شده است. در اینجا حق به محیط زیست وسیله‌ای برای بهره‌مندی انسان از حق بنیادین زندگی قلمداد شده است. این جهت‌گیری در کنوانسیون آرهوس در سال ۲۰۰۱ مورد تأیید قرار گرفت و حق برخورداری از محیط زیست سالم مورد توجه قرار گرفت. این کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و محیط زیست را با همدیگر مرتبط می‌داند.

^۱. The United Nations Economic Commission for Europe (UNECE).

در گزارش توسعه انسانی سال ۲۰۰۰، رابطه بین حقوق بشر و حقوق محیط زیست و توسعه یک رابطه درونی و پویا توصیف شده است. در چارچوب این گزارش تخریب محیط زیست، تجاوز به حقوق انسانی تلقی شده، فقر و توسعه نیافتگی، محیط زیست را تحت فشار قرار داده و نقض حقوق بشر را هم به دنبال آورده است. (مولایی، ۱۳۸۶: ۲۷۷) در این گزارش آمده است در حالی که حقوق بشر در نهایت مسایل مربوط به حق فرد هستند، اجرای آن‌ها بستگی به شرایط اجتماعی مناسب دارد. هدف از توسعه انسانی ایجاد محیطی زیستی است که در آن توانایی‌های افراد بتواند رشد کند و گزینه‌های آن‌ها برای انتخاب گسترده‌تر شود. (خوش منش و همکاران، ۱۳۹۴: ۲۲۷)

در وضعیت کنونی، زمینه‌های لازم برای پیوند حقوق بشر و محیط زیست در اندیشه‌های حقوقی فراهم شده است و اغلب حقوقدانان به خوبی واقفند که نگرانی‌های حقوق بشر و زیست محیطی به هم پیوسته‌اند و چند بعدی بودن موضوعات مرتبط با این مسائل، مانع از بررسی یک‌جانبه و تک بعدی آن‌ها و استمرار عملکرد نادرست گذشته در بررسی مستقل آن‌ها می‌شود. (حبیبی مجنده، پیشین: ۱۳۳)

تنزل کیفیت محیط‌زیست یک تهدید جدی برای بقای انسان می‌باشد. حمایت از بهسازی محیط زیست مستقیماً از نیازهای حیاتی برای حفاظت از زندگی انسان ناشی می‌گردد تا کیفیت و شرایط آن را تأمین کند و پیش شرط‌های غیرقابل اجتناب برای مراقبت از کرامت انسان و سعادت و توسعه شخصیت انسانی را تضمین نماید. از این رو احترام به حقوق بشر ارتباط مستقیم و تنگاتنگی با حمایت و حفاظت از محیط زیست دارد. چرا که زندگی انسان و تداوم حیات او و کیفیت زندگی او منوط به سلامتی و شادابی محیط زیست است. از آنجا که نوع بشر در محیط ناسالم و آلوده در معرض انقراض و نابودی می‌باشد از این رو برای بقای نسل بشر محیط زیست می‌باید مورد حمایت قرار گیرد. (مولایی، پیشین: ۲۷۵)

از آنجا که برای تضمین و تأمین حقوق بشر در قرن بیست و یکم لازم است حقوق زمین به رسمیت شناخته شده و به آن احترام گذارده شود، لازم است بر مقابله با تغییرات اقلیمی همواره تأکید گردد. از آنجایی که لازم است اقدامات اضطراری برای جلوگیری از صدمه دیدن و آزرده‌تر شدن بیشتر بشریت، زمین و برقراری هماهنگی با طبیعت صورت گیرد، نهادهای بین‌المللی دفاع از حقوق بشر، باید در این خصوص چاره‌ای اندیشیده و به حمایت از گروه‌ها و جوامع آسیب پذیر برخیزند.

از آنجا که تغییرات جوی تهدیدی جدید و بی‌سابقه برای حقوق میلیون‌ها انسان محسوب می‌شود، ضروری است تا قوانین و نهادهای حقوق بین‌الملل، به حمایت از این حق انسانی برخیزند. دولت‌ها نیز می‌بایست در اقداماتی فوری مانع نقض جدی حقوق انسان‌ها در این زمینه شوند. (Robinson, 2010: 143)

۸- قوانین مقابله با گرمایش زمین

اولین کنفرانس جهانی اقلیم^۱ در سال ۱۹۷۹ میلادی، توسط سازمان جهانی هواشناسی،^۲ اولین بار بود که دانشمندان به طور علنی به مسئله تأثیرات فعالیت انسانی بر سیستم اقلیمی توجه کردند. اولین کنفرانس جهانی اقلیم، تغییرات اقلیمی را به عنوان یک مسئله فوری جهان شناسایی کرد و اعلامیه‌ای مبنی بر درخواست از دولت‌ها برای پیش‌بینی و محافظت در برابر بحران اقلیمی صادر نمود. یک برنامه جهانی اقلیم^۳ نیز ایجاد شد که توسط سازمان جهانی هواشناسی، برنامه محیط زیست سازمان ملل متحد و شورای بین‌المللی اتحادیه‌های علمی^۴ هدایت می‌شد. به دنبال افزایش آگاهی جمعی درباره مسائل محیط زیستی در طول دهه ۱۹۸۰

۱. The First World Climate Conference, 1979

۲. World Metrological Organization.

۳. World Climate Programme.

۴. International Council of Scientific Unions (ICSU).

میلادی، دولت‌ها توجه بیشتری به مسائل اقلیمی کردند. در سال ۱۹۸۸ میلادی، مجمع عمومی سازمان ملل قطعنامه ۴۳/۵۳ را مورد پذیرش قرارداد که بر «حفاظت از اقلیم جهانی نسل‌های بشری امروز و آینده» تأکید نمود. (سلطانیه، ۱۳۸۳: ۲۵)

هیات بین‌دولتی تغییرات اقلیمی سازمان ملل متحد^۱ در سال ۱۹۸۸ میلادی با همکاری مشترک سازمان هواشناسی جهانی (WMO) و برنامه محیط زیست ملل متحد (UNEP)^۲ تاسیس شد و در زمینه تأثیرات انسان بر تغییرات اقلیمی و کاربردهای آن در موضوعات آب، انرژی، کشاورزی، دریا، جنگل و مرتع، شهرسازی و الگوهای توسعه مطالعه و تحقیق می‌کنند.

دومین کنفرانس جهانی اقلیم، که اواخر سال ۱۹۹۰ میلادی برگزار شد، گام مهمی به سوی ایجاد یک کنوانسیون جهانی اقلیم و دعوت به «آغاز مذاکرات درباره یک کنوانسیون ساختاری راجع به تغییرات اقلیمی بدون تأخیر» بود. این کنفرانس به عنوان تأییدی برای اولین گزارش ارزیابی هیأت بین‌دولتی تغییرات اقلیمی بود که واقعیت تهدید و خطر تغییرات اقلیمی را تأیید می‌نمود. مجمع عمومی با تصویب قطعنامه ۴۵/۲۱۲ پاسخ داد که به طور رسمی آغازگر مذاکرات درباره کنوانسیون تغییرات اقلیمی است و توسط یک کمیته مذاکره‌کننده بین‌دولتی^۳ پیش از تشکیل کنفرانس ملل متحد درباره محیط زیست و توسعه^۴ یا نشست زمین (ریودوژانیرو، ژوئن ۱۹۹۲) برگزار شد. (عتابی و همکاران، ۱۳۸۹: ۱۴۹-۱۴۷)

شورای حقوق بشر در ۲۸ مارس ۲۰۰۸، اولین قطعنامه خود راجع به تغییرات اقلیمی و حقوق بشر، یعنی قطعنامه ۷/۲۳ تحت عنوان «تغییرات اقلیمی و حقوق بشر» را تصویب کرد و این مسئله را که تغییرات اقلیمی تأثیراتی بر برخورداری بشر از حقوق خود خواهد داشت و تغییرات اقلیمی کره زمین به طور رسمی یک موضوع حقوق بشری محسوب می‌شود، به رسمیت شناخت. در سپتامبر ۲۰۱۱، شورای حقوق بشر، قطعنامه ۱۸/۲۲، سومین قطعنامه خود راجع به «حقوق بشر و تغییرات اقلیمی» را مورد پذیرش قرار داد. این بار، قطعنامه توسط فیلیپین و بنگلادش با حمایت ۴۳ کشور از قبیل مالدیو، آلمان و اسپانیا مطرح شده بود. قطعنامه ۱۸/۲۲ تصدیق کرد که تعهدات، الزامات، استانداردها و اصول حقوق بشر امکان اطلاع‌رسانی و تقویت سیاست‌گذاری‌های بین‌المللی و ملی در زمینه تغییرات اقلیمی را دارا می‌باشند و ارتباط و انسجام و درستی سیاست‌ها و نتایج پایدار را ارتقا می‌دهند.

به دنبال قطعنامه ۱۸/۲۲، شورا در سال ۲۰۱۲ یک سمینار راجع به تأثیرات شدید تغییرات اقلیمی بر برخورداری کامل از حقوق بشر با نگاهی به پیگیری فراخوان و دعوتش برای احترام به حقوق بشر در کلیه اقدامات و سیاست‌های مرتبط با تغییرات اقلیمی و برقراری همکاری بیشتر بین انجمن‌های حقوق بشری و انجمن‌های تغییرات اقلیمی برگزار کرد. شورای امنیت در سال ۲۰۰۷ اولین مباحثه خود راجع به تغییرات اقلیمی و ارتباط آن با امنیت بین‌المللی را برگزار کرد. شورای اروپایی نیز به این مسئله توجه کرد و در ژوئن ۲۰۰۷ نماینده عالی و کمیسیون اروپایی را دعوت به ارائه یک گزارش مشترک به شورای اروپایی در بهار ۲۰۰۸ نمود. (قنبرلو، ۱۳۹۵: ۶۵-۷۵)

برای نخستین بار بعد از سال ۲۰۰۷، در ۲۱ ژوئیه ۲۰۱۱، شورای امنیت به بررسی مسئله تغییرات اقلیمی کره زمین در جلسه مباحثه آزاد شورای امنیت پرداخت. در پایان این مباحثه آزاد، با وجود موافقان و مخالفان بسیار، شورای امنیت با صدور یک بیانیه ارتباط میان تغییر اقلیم و حفظ صلح و امنیت بین‌المللی را به طور رسمی شناسایی نمود و بر پیامدهای منفی تغییرات اقلیمی و تشدید مشکلات صلح و امنیت بین‌المللی در اثر گرمایش کره زمین تأکید کرد. نقض حق برخورداری بشر از صلح و امنیت بین‌المللی که یکی از حقوق نوین بشر است از مهم‌ترین پیامدهای منفی تغییرات اقلیمی است.

۱. International Panel for Climate Change (IPCC).

۲. United Nations Environmental Programme.

۳. Intergovernmental Negotiating Committee (INC).

۴. UN Conference on Environment and Development (UNCED).

شورای اقتصادی اجتماعی سازمان ملل متحد در ماه مه ۲۰۰۸ در مقر سازمان ملل، کنفرانس ویژه‌ای راجع به «تغییرات اقلیمی و توسعه» با هدف تشریح رابطه بین اهداف توسعه و تغییرات اقلیمی، برگزار کرد. به نظر این شورا، در حالی که بیشترین آسیب‌های زیست محیطی، آلودگی‌های اتمسفر و در نتیجه تغییرات اقلیمی، در نتیجه فعالیت‌های صنعتی کشورهای توسعه یافته است، اما بیشترین قربانیان این حوادث را کشورهای فقیر و جوامع غیر توسعه یافته به خود اختصاص داده است. بر این اساس، لازم است برای تقویت توانایی کشورهای فقیر برای مقابله با تغییرات اقلیمی، در زمینه تطبیق و کاهش اثرات نامطلوب آن سرمایه‌گذاری شود. آشکار است که باید فقر که سبب جدایی کشورهای ثروتمند از کشورهای در حال توسعه است ریشه کن شود و مدل رشد اقتصادی با سطح بالای گازهای گلخانه‌ای باید به مدلی با سطح به شدت کاهش یافته انتشار در جهان تبدیل شود. (خدیوی، اشرافی و عبداللهی، ۳۹۹: ۳۸۲-۳۸۳)

بخش امور اقتصادی و اجتماعی ملل متحد در گزارش «بررسی اقتصادی و اجتماعی ۲۰۰۹ جهان: ارتقای توسعه، حفظ سیاره زمین» که در ژنو انتشار یافت اعلام کرد حل مشکل تغییرات اقلیمی در گرو سرمایه‌گذاری بر کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و اجرای استراتژی‌هایی است که موجب رشد فزاینده برای کشورهای در حال توسعه شود. این گزارش در اقدامات موقتی منافع زیادی در پی خواهد داشت، در عوض بر پتانسیل سرمایه‌گذاری‌های عظیم جهت کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای و کمک به جوامع برای برخورد با تغییرات اقلیمی، همچنین ایجاد سیاست‌های جامع دقیق در پاسخ به چالش‌های توسعه‌ای و تغییرات اقلیمی تأکید دارد. برنامه محیط زیست سازمان ملل در کنفرانس دوحه (۲۰۱۲) نیز دولتهای عضو و سازمان حفاظت از محیط زیست را مکلف به قانونگذاری در داخل کشورها برای پیشگیری از افزایش گازهای گلخانه‌ای کرد و تأکید نمود مقابله با تهدیدات و آثار زیانبار گرمایش زمین هم به صورت مشارکت جهانی و هم به صورت سیاست‌های تقنینی و اجرایی کشورها قابل تحقق است.

۹- راهکارهای پیشگیرانه

با توجه به این که تأثیرات نامطلوب تغییرات اقلیمی و نتیجه آن یعنی گرمایش زمین که یک چالش زیست محیطی است، هم‌اکنون بسیاری از حقوق بشر را در معرض تهدید مستقیم و غیر مستقیم قرار داده است، و عدم مقابله موثر با تغییرات اقلیمی حقوق نسلهای آینده بشر نسبت به برخورداری از شرایط مناسب زندگی بر روی کره زمین را نقض می‌کند، تحقق این حقوق، مستلزم حفاظت از محیط زیست می‌باشد که مقابله با تغییرات اقلیمی بخش مهمی از آن است. افزایش دمای زمین مدت‌هاست که در حال نقض حقوق انسان‌هاست و مادامی که گازهای گلخانه‌ای منتشر شده از سوی کشورهای صنعتی، حقوق اولیه میلیون‌ها انسان را از حیات، امنیت، غذا، سلامت و سرپناه محروم می‌سازند، چنین نقضی ادامه دارد.

رویکرد حقوق بشری نسبت به مسئله زیست محیطی مانند تغییرات اقلیمی در جهت ارتقای اجرا و حمایت از حقوق بشر می‌باشد. این رویکرد به دنبال وارد کردن استانداردهای بین‌المللی حقوق بشر در مذاکرات، اسناد و سیاست‌ها و فرایندهایی است که به مسائل زیست محیطی می‌پردازند. این رویکرد بر حق برخورداری از محیط زیست سالم برای همه تأکید دارد.

حقوق بین‌الملل محیط زیست و حقوق بشر هم اکنون رابطه نزدیکی با یکدیگر پیدا کرده‌اند. قواعد حقوقی مدرن بر این نکته تأکید دارند که یکی از حقوق اساسی بشر عبارت از حق زیست در محیطی سالم و پاکیزه است. از آنجا که برای تضمین و تامین حقوق بشر در قرن بیست و یکم لازم است حقوق زمین به رسمیت شناخته شده و به آن احترام گذارده شود، لازم است بر مقابله با تغییرات اقلیمی همواره تأکید گردد. از آنجایی که لازم است اقدامات اضطراری برای جلوگیری از صدمه دیدن و آزرده‌تر شدن بیشتر بشریت، زمین و برقراری هماهنگی با طبیعت صورت گیرد، نهادهای بین‌المللی دفاع از حقوق بشر، باید در این خصوص چاره‌ای اندیشیده و به حمایت از گروه‌ها و جوامع آسیب پذیر برخیزند.

از آنجا که تغییرات جوی تهدیدی جدید و بی سابقه برای حقوق میلیون ها انسان محسوب می شود، ضروری است تا قوانین و نهادهای حقوق بین الملل، به حمایت از این حق انسانی برخیزند. دولت ها نیز می بایست در اقداماتی فوری مانع نقض جدی حقوق انسان ها در این زمینه شوند.

قانونگذار ایرانی از همان سالهای ابتدایی تشکیل مجلس در ایران (۱۲۸۶) با موضوع محیط زیست و تنظیم ضوابطی به منظور حفاظت از آن همراه بوده است که جلوه های آن را می توان در مواد ۱۷۹ و ۱۸۲ قانون مدنی مصوب ۱۳۰۷، قانون شکار مصوب ۱۳۳۵، قانون شکار و صید مصوب ۱۳۴۶، قانون حفاظت و بهره برداری از جنگل ها و مراتع مصوب ۱۳۴۶، قانون تجدید و تعیین وظایف سازمانهای وزارت کشاورزی و منابع طبیعی مصوب ۱۳۵۰، قانون حفاظت و بهسازی محیط زیست مصوب ۱۳۵۳، آئین نامه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۴۵، لایحه قانونی حفظ و گسترش فضای سبز در شهرها مصوب ۱۳۵۹، قانون توزیع عادلانه آب مصوب ۱۳۶۱، آئین نامه جلوگیری از آلودگی آب مصوب ۱۳۶۳، قانون حفظ و حمایت منابع طبیعی و ذخایر جنگلی کشور از مصوب ۱۳۷۱، قانون حفاظت و بهره برداری از منابع آبی جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۷۴، قانون نحوه جلوگیری از آلودگی هوا مصوب ۱۳۷۴، قانون مدیریت پسماندها مصوب ۱۳۸۳، قانون ایمنی زیستی مصوب ۱۳۸۸، قانون حفاظت از دریاها و رودخانه های قابل کشتیرانی در مقابل آلودگی به مواد نفتی مصوب ۱۳۸۹، قانون هوای پاک مصوب ۱۳۹۶ و ... مشاهده نمود.

قوانین مربوط به تخریب محیط زیست جبران خسارت زیست محیطی و تدوین ضوابطی برای نظارت بر سوخت مصرفی کارگاهها و ماشین آلات و جایگزین کردن سوخت پاک و سیاست های جنایی سختگیرانه تر مانند باطل نمودن پروانه فعالیت صاحبان صنایع، جریمه مالی و در نهایت حبس متخلفان و غیره از راههای مقابله یا پیشگیری از آلاینده های بیشتر محیط زیست و در نتیجه کاهش اثرات گلخانه ای ناشی از آلاینده های فسیلی و شیمیایی می شود.

نتیجه گیری

انتشار گازهای گلخانه ای در جو، از جمله دی اکسید کربن، متان، مونواکسید نیتروژن، کلروفلوئورو کربن ها و پرفلوئور کربن ها، با دریافت امواج با طول موج بلند خورشید که از سطح زمین ساطع می شود، به تدریج سبب گرم شدن کره زمین شده است. تغییرات شدید آب و هوایی در چند دهه اخیر، زمین را با فجایع زیست محیطی نظیر بالا آمدن آب اقیانوس ها، طوفان ها، افزایش بیماری ها، آتش سوزی جنگل ها و ... مواجه نموده است و پیامدهای این تغییرات بر ساکنین کره زمین توجه سیاستگذاران کشورها و در نهایت قانونگذاران جوامع بین المللی را به این موضوع معطوف نموده است.

کنوانسیون های زیادی در این زمینه در سطح بین المللی تنظیم و تصویب شده اند اما به نظر می رسد در اجراء هنوز با استانداردهای بین المللی مقابله با پدیده گرمایش زمین فاصله بسیار است. از این رهگذر، حقوق انسانها در اثر افزایش آلاینده ها به خطر افتاده و سلامت و جان میلیونها انسان در معرض تهدیدات شدید قرار گرفته است. از این رو، یکی از حقوق اساسی بشر عبارت از حق زیست در محیطی سالم و پاکیزه است. یک محیط آلوده سبب نقض اساسی حقوق بشر می شود.

در قواعد حقوقی مدرن از جمله اعلامیه کنفرانس استکهلم، پیش نویس میثاق بین المللی حقوق همبستگی، منشور جهانی طبیعت، اعلامیه ریو و طرح اعلامیه اصول حقوق بشر و محیط زیست، منشور آفریقایی حقوق بشر و خلقها و پروتکل الحاقی کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر در زمینه حقوق اقتصادی اجتماعی، حق محیط زیست سالم به رسمیت شناخته شده است. از طرفی دیگر، بحران تغییرات آب و هوای جهان، بیشتر افراد و حقوق بشر مربوط به آنها را تهدید می کند و عواقب نامطلوب این تغییرات را بدتر خواهد کرد.

پرداختن به تغییرات آب و هوا، یکی از اولویتهای سلامت و حقوق بشر است، و این اقدام را نمی توان به تأخیر انداخت. الزامات حقوقی و ضمانت اجرای قوی از سوی دولتها می تواند رشد آلودگی و گرمایش زمین را تا اندازه ای متوقف کند اما راهکار اصولی آن است که

از انرژی‌های پاک بجای انرژی‌های فسیلی، طبیعی و شیمیایی استفاده شود و رسیدن به این آرمان به تلاش سازمانهای بین‌المللی محیط زیست و وزارتخانه‌ها و سازمانهای داخلی محیط زیست بستگی دارد. تهدید سلامت عمومی جامعه چیزی نیست که آن را در قالب فعالیتهای اقتصادی دولتها و اشخاص حقیقی و حقوقی توجیه کرد.

منابع و مأخذ

۱. امیرارجمند، اردشیر (۱۳۷۳)، «حفاظت از محیط‌زیست و همبستگی بین‌المللی»، مجله تحقیقات حقوقی، شماره ۱۵.
۲. انصاریان، مجتبی (۱۳۹۹)، «فناوریهای نوین، چالشها، مخاطرات و فرصتهای زیست محیطی»، دوفصلنامه تخصصی حقوق قراردادهای و فناوریهای نوین، دوره ۱، شماره ۲، پاییز و زمستان
۳. بهزادی، ایرج؛ اطاعت، جواد (۱۴۰۰)، «عوامل تاثیرگذار بر محیط زیست با تاکید بر پدیده گرمایش جهانی»، دومین کنفرانس ملی، انجمن انرژی ایران، دانشگاه تهران
۴. پارسا، علیرضا (۱۳۸۸)، «محیط زیست و حقوق بشر: بررسی حق برخورداری از محیط زیست سالم و شایسته به عنوان حقی بشری»، اطلاعات سیاسی اقتصادی، سال سیزدهم، شماره ۱۳۶-۱۳۵، آذر و دی
۵. حاج زاده، هادی (۱۳۹۹)، «تحلیلی بر الزامات حقوقی مقابله با تغییرات اقلیمی از منظر معاهدات بین‌المللی و قوانین داخلی»، نشریه پژوهشهای تغییرات آب و هوایی، فصلنامه علمی دانشگاه گلستان، سال ۱، شماره ۲، تابستان
۶. روبینسون، مری (۱۳۸۸)، «محیط زیست: تغییرات جوی و نقض حقوق بشر»، سیاحت غرب، شماره ۷۰، اردیبهشت
۷. حبیبی، محمد حسن (۱۳۸۲)، «حق برخورداری از محیط زیست سالم به عنوان حق بشریت»، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی، شماره ۶۰، تابستان
۸. خدیوی، تورج؛ اشرافی، داریوش؛ عبداللهی، محسن (۱۳۹۹)، «بررسی میزان تاثیرگذاری الزامات حقوقی بین‌المللی مرتبط با کنوانسیون مبارزه با تغییرات اقلیمی در عملکرد کشورها»، فصلنامه جغرافیا، سال ۱۰، شماره ۴، پاییز
۹. خوش منش، بهنوش؛ پورهاشمی، سید عباس؛ سلطانی، محمد؛ هرمیداس باوند، داود (۱۳۹۴)، «بررسی پیامدهای تغییر اقلیم از دیدگاه حقوق بشر، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست»، دوره ۱۷، شماره ۴، زمستان
۱۰. سلطانی، محمد (۱۳۸۳)، «گرمایش جهانی، کنوانسیون تغییر آب و هوا و تعهدات بین‌المللی»، تهران، دفتر طرح ملی تغییر آب و هوا، مرکز تحقیقات زیست محیطی
۱۱. فیروزی، مهدی (۱۳۸۴)، «حق بر محیط زیست»، تهران، سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی
۱۲. قنبرلو، عبدالله (۱۳۹۵)، «کنفرانس آب و هوایی پاریس: پیشرفتها و نگرانیها»، فصلنامه تحلیل، شماره ۴۵، دی
۱۳. عتابی، فریده و همکاران (۱۳۸۹)، «بررسی تعهدات و مقررات کنوانسیون تغییرات آب و هوا و ارزیابی نحوه اجرای آن در جمهوری اسلامی ایران»، فصلنامه علوم و تکنولوژی محیط زیست، دوره ۱۲، شماره ۲، تابستان
۱۴. مشهدی، علی؛ رستگار، آزاده (۱۳۹۷)، «تغییرات آب‌وهوایی، حقوق بشر و لزوم تأسیس دیوان بین‌المللی محیط زیست»، فصلنامه تحقیقات سیاسی بین‌المللی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد شهرضا، شماره ۳۵، تابستان
۱۵. منصورخانی، فریده و همکاران (۱۳۹۷)، «بررسی ماهیت و محتوای حق بر محیط زیست»، فصلنامه جامعه‌شناسی ایران، سال ۱، شماره ۴، زمستان

۱۶. مولایی، یوسف (۱۳۸۶)، «نسل سوم حقوق بشر و حق به محیط زیست سالم»، فصلنامه حقوق، مجله دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران، دوره ۴، شماره ۴، زمستان

۱۷. نواری، علی (۱۳۸۹)، «حق برخورداری از محیط زیست سالم در دام گرمایش جهانی: اجلاس کنکان مکزیک ۲۰۱۰»، مجله پژوهش‌های حقوقی، شماره ۱۸

۱۸. وکیل، امیر ساعد (۱۳۹۲)، «جایگاه حق محیط زیست سالم در ساختار هنجاری حقوق بشر بین‌المللی»، مجموعه حقوق محیط زیست، نظریه‌ها و رویه‌ها

۱۹. همت زاده، لیلیا (۱۴۰۱)، «حق بر محیط زیست سالم به عنوان بخشی از نسل سوم حقوق بشر (حقوق همبستگی)»، فصلنامه کاربرد شیمی در محیط زیست، دانشگاه آزاد اسلامی واحد اهر، سال ۱۳، شماره ۴۹، بهار

20. Robinson, Mary (2010), former UN High Commissioner for Human Rights, Speaking at the Institute of International and European Affairs in Dublin, Mary Robinson Foundation - Climate Justice (MRFCJ)

دانشگاه آزاد اسلامی واحد مراغه با همکاری گروه های پژوهشی حقوق بشر و حقوق بین الملل سلامت مرکز تحقیقات حقوق
کنفرانس ملی ارتقای سلامت جسمی حقوقی پزشکی فراروی
 NATIONAL CONFERENCE ON HEALTH PROMOTION &
 IT'S LEGAL & MEDICAL CHALLENGES

Harmful Effects of Greenhouse Gases and Climate Change on Human Rights Violations and it`s Solutions

Hasan Ramezanpoor

M.A in Criminal Law & Criminology, Maragheh Branch, Islamic Azad University, Maragheh, Iran
 (Corresponding Author)
 sivil.bonab@gmail.com

Abstract

Background & Purpose: One of the environmental issues that have caused concern to the international community is the issue of climate change. The increase in the concentration of greenhouse gases, which is caused by human intervention in nature, has gradually increased the temperature of the earth. The terrible consequences of climate change have revealed the necessity of action to deal with this phenomenon. Therefore, the international community has tried to react to climate change through the adoption of the General Convention on Climate Change, the Kyoto Protocol, holding numerous conferences and meetings.

Research Method: In this article, an attempt has been made to explain the legal actions of the international community on the issue of climate change in the period of 1972-2011 using the descriptive-analytical method. For this purpose, international legal documents related to the environment have been used as data.

Research Findings: The review of studies related to climate change shows that many international regulations in the field of preventing the increase in earth's temperature, fossil and chemical pollution and industrial activities have made the living conditions more difficult for the survival of the human race and have added to human issues and problems day by day.

Conclusion: The research results indicate that although the legal efforts of the international community and the domestic legal systems in order to deal with global warming have been noteworthy and extensive, more practical and effective steps should be taken in this field, especially by developed industrialized countries. It seems that the cooperation of developed industrial countries in the field of climate change plays a significant role in solving this crisis.

Keywords: Greenhouse Gases, Climate Change, Environment, Human Rights, Confrontation